

АРХИВСКИ ДЕПО У НОВОЈ ЗГРАДИ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА УЖИЦА ОПРЕМАЊЕ И ИСКУСТВО РАДНИКА СЛУЖБЕ ДЕПОА

122

Апстракт: У раду ће бити приказано петнаестогодишње искуство запослених у служби депоа Историјског архива Ужица, тј. од усељења у новосаграђену наменску зграду архива од 2009. до данас. Опремање депоа у новој згради Историјског архива Ужице покретним полицама, повећаном заштитом од прашине, влаге и сунчеве светлости, постављањем сензора за јављање пожара и модерних система вентилације у значајној мери су омогућили безбедан и здравији рад запослених у служби депоа. Пажња ће бити посвећена и пропустима који су се уочавали током рада, као и начинима да се ти недостаци отклоне.

Кључне речи: архив, зграда, депо, архивска грађа, полице, климатизација, заштита

УВОД

Сва архивска грађа која се налази у једном архиву дошла је преузимањем, откупом и(ли) поклоном од стваралаца или ималаца архивске грађе. Примљена архивска грађа се смешта и чува у просторијама депоа. Под појмом архивски депо подразумева се место где је смештена сва архивска грађа коју поседује један архив и евиденција целокупне грађе којом један архив располаже. Пријем архивске грађе није само њено преузимање од стваралаца или ималаца, већ је то сложен поступак кроз који се она смешта у депо. Архивски депои морају бити обележени како би се документација лакше проналазила. У сврху овога израђује се топографски показивач. Депои могу да обухватају једну или више просторија у једној згради и могу да буду распоређених на један или више спратова или у више одвојених зграда.

Проблем смештајних капацитета за архивску грађу у оквиру једног архива главни је проблем савремене архивистике и он се отклања од случаја до случаја. Површина од 60% од укупне површине зграде архива раније се сматрала довољном и оптималном, али данашња ситуација са пријемом огромних количина архивске грађе говори да ни 90% од укупне површине не би било довољно за пријем све архивске грађе која се налази на терену, а у евиденцијама је службе за заштиту архивске грађе ван архива.²

¹ архивиста, dusan.zugic@gmail.com

² Љубодраг Поповић, „Архивски депо – стандарди и радне норме“, 1-2 (1976): 326-336.

СУДБИНА ЈЕДНОГ АРХИВА

Историјски архив Ужице основна је 1948. године као архивско средиште. Проблеми са смештајем архива постојали су од самог оснивања. За његов смештај у првим годинама постојања одређене су приватне куће и кафане³. Услови за смештај архивске грађе били су скоро па немогући. Ови објекти су грађени пре рата и нису испуњавали основне услове за смештај архивске грађе. Подови су били земљани, док су таваница и спратна конструкција изграђени од дрвених греда између којих је попуна од блата помешана са трском (познат као каратаван). У просторијама се ложила фуруна, а зидови су били влажни и мемљиви.

Први објекат од тврдог материјала за смештај архива и архивске грађе јесте источна страна градске куће Града Ужица (бивша зграда Скупштине општине Титово Ужице). Архивска грађе је била заштићена од спољашњег утицаја (климатских, метеоролошких, геолошких...), али је због ограниченог простора била смештена у ходнике и радне канцеларије запослених. Због ограничености простора пријем архивске грађе био је онемогућен, па Историјски архив Ужице добија напуштен објекат Месне канцеларије на Белој Земљи⁴, уз услов да преузме документацију Скупштине општине Ужице до 1977. године. Архивска грађа општине је регистратурски сређена и смештена у четири од пет просторија у објекту на Белој Земљи. Касније се, реконструкцијом тавана и подашчавањем истог, добија простор у који се одлаже документација преузета од привредних ималаца и стваралаца архивске грађе након ликвидације и(ли) у поступку стечаја.

После 2000. године повећава се број захтева од ималаца и стваралаца да се архивска грађе преузме, те се Историјском архиву Ужице додељују нове просторије и то учионице у напуштеној старој школи у Севојну и једна учионица у школи у Волујцу.⁵

Сучен са дугогодишњим проблемима смештаја и одлагања архивске грађе, као многи архиви у Републици Србији, Историјски архив Ужице напором руководиоца и представника локалне самоуправе добија потврду за изградњу нове зграде на Ракијској пијаци.⁶ Нова зграда архива отворена је и усељена 2009.

³ Александар В. Савић, „70 година Историјског архива Ужице 1948–2018“, *Историјска баштина* број 27 (2018): 17.

⁴ Насељено место удаљено четири километра југозападно од Ужица, у правцу Златибора.

⁵ Објекти удаљени осам километара источно од Ужица (правац магистрални пут ка Београду) и западно (правац Кадињача).

⁶ Мирослав Дучић, „Историјски архив Ужице коначно у новој згради“, *Историјска баштина* број 19 (2010): 12.

годину. Њеном изградњом и покретањем поступка пред органима Града Ужица да се катастарска парцела и објект на Белој Земљи пренесу у власништво Архива, Архив би трајно решио проблеме смештаја архивске грађе. Локална управа доноси одлуку да део Беле Земље прогласи индустријском зоном. Овом одлуком обухваћена је и катастарска парцела на којој се налази зграда депоа Историјског архива Ужица. Планови о обезбеђивању трајног решења за смештај архивске грађе пропада. Касније, 2015. године, Архив добија простор у источном крилу старе касарне у Крчагову⁷ (око 300 м²), где је коначно успео да обједини документацију која је у ранијем периоду била распоређена и смештена у просторима који су удаљени од седишта Архива (у просеку 8 км) и то без надзора.⁸

ДЕПОИ У НОВОЈ ЗГРАДИ У УЖИЦУ

124

Изградња нове зграде Архива почела је 1996, а завршена 2009. године (приземље, два спрата и поткровље, док је укупна нето површина 1300 м²). Депои су смештени на западној страни и одвојени су од радног простора запослених и осталих просторија које користе други корисници архива (читаоница, галерија, библиотека и библиотечки депо). Депои су пројектовани на четири нивоа (приземље, први спрат, други спрат и поткровље).

Пропуст приликом пројектовања је што просторије нису подељене на собе због боље заштите у случају пожара, Корисна површина износи 470 м², а носивост у депоима је 1000 кг по метру.⁹ У згради су направљена два улаза, главни и споредни. Споредни је опредељен за истовар и пријем архивске грађе и кроз њега се она прима у предворје (техничка просторија) где се документација чисти, дезинфикује, пописује, обележава, смешта у архивске кутије и одлаже на полице у депоу. Поред пријемне просторије се налази лифт који повезује све спратове зграде и зауставља се поред улаза у депое на свим спратовима. Овако пројектоване и испланиране просторије у новој згради у значајној мери омогућавају рад по свим стандардима архивистичке праксе.

⁷ МЗ Крчгово је удаљено два километра источно од Ужица.

⁸ Архив је у фази сељења из овог простора због промене намене објекта.

⁹ М. Дучић, *нав. дело*, 15.

Опрема у депоима

Врата и безбедност. Депои су обезбеђени сензорима осетљивим на дим (противпожарни аларм) и покрете (против провале). Сваки од њих има два улаза који се затварају металним, ватроотпорним вратима. Врата могу да издрже 120 минута изложености ватри. Отварају помоћу приступних шифри које имају само овлашћена лица. На свим вратима је постављена јединствена брава која се отвара једним кључем на свим спратовима уколико би дошло до нестанка струје. Алармни систем у објекту је директно повезан са ватрогасним службама и полицијом.¹⁰

Полице. Депои су опремљени металним орманима постављеним на шине, а више њих је повезано у низу. Затворени су са предње и задње стране, док први и последњи у низу имају роло метална врата. Ормани на шинама се покрећу појединачно помоћу волана. Овако техничко решење омогућава лако руковање и покретање ормана чија је носивост до 150 килограма. Полице имају велику предност у уштеди простора и заштити од климатских и микробиолошких појава, као и од пожара. Димензије ормана су 2,4м x 2,4м x 0,6 или 0,8 m. Димензије нису фиксне, већ зависе од потребе корисника. У Историјском архиву Ужицу определили смо се за дубину полица 60 цм и 80 цм због димензија кутија у којима је смештена архивска грађа старијег периода (пре 1944. и после 1944. године). Ормани су постављени по ширини просторије.

Први проблем који се показао јесте тај што су ормани постављени дужином целе просторије па се, да би се од првог ормана дошло до последњег, мора премотати свих деветнаест ормана. Овај проблем би се решио тако што је требало изоставити један орман. Ормани се састоје од двостраних полица које су по вертикали подељени на поља. Поља у полица су на жлебовима и могу се померати. Под на полица није подељен, већ се протеже по дубини, тј. ширини полице. Ако је потребно да се помери поље због висине кутије или књиге, мора да се подигне цела полица и то је заиста велика мана.

Расвета. Опремање просторија расветом захтевало је посебан приступ. Због осетљивости саме архивске грађе, која је 90% у папиру, морало се водити рачуна о расвети. На захтев надзорног органа у депоима није могло да се постави класично осветљење, па су постављени посебни ватроотпорни каблови. Сијалична грла нису смела да се греју, а монтажа сијалица које се користе у магацинима муниције (распрскавајућа) била је прескупа. Уместо тога су коришћене бродске лампе од армираног стакла.

Увођењем расвете у депое пре монтирања полица направљен је проблем. Монтирањем ормана сијалице су остале заклоњене. Светло у депоима је било лоше и морале су да се користе лампе, јер се грађа у нижим полицама није видела. Због специфичности објекта било је немогуће вршити измене расвете.

Развојем и напретком технике појавиле су се хладне сијалице и 2021. године у депоима је замењена комплетна расвета чиме је омогућена боља видљивост.

¹⁰ До сада није било потребе за интервенцијом ватрогасаца и полиције.

Климатизација. Нова зграда Историјског архива, као што је речено, почела је да се зида 1996. године. У првој фази градње постављени су темељни стубови, а тло на коме се налази зграда је мале носивости.¹¹ У овој фази градње зграде није био пројектован систем климатизације и вентилације објеката.

Најзначајнији део објекта чине депои. У њима се складишти архивска грађа која мора да се заштити од изложености температури, влажности ваздуха, аерозагађењима, микроорганизмима, прашину и гљивицама. Специфичност ових просторија приликом пројектовања зграде захтевао је посебан систем вентилације и климатизације просторија. Одговорно лице за пројектовање машинских инсталација, вентилације и климатизације била је Љиљана П. Јовановић, дип. инж. Машинства, запослена у предузећу „Архитектура и урбанизам“ а.д. Земун, Београд. Размотривши све чињенице о објекту није се могло разматрати постављање масивних фасадних зидова и природног проветравања.

126

У складу са чланом 12 Правилника о техничкој заштити архивске и филмске грађе у Архивима Србије¹² утврђене су вредности температура у просторијама депоа од 18 ± 2 и влажности ваздуха од $50\pm 5\%$.

Да би се постигли потребни параметри у климатизацији депоа, за сигурно обезбеђивање архивске грађе било је потребно наћи начин и да се у депое убацује свеж ваздух. Да би се елеминисали и остали аерозагађивачи (сумпор-диоксид, азот-диоксид, водониксулфат и озон) одлучено је да се уведе систем тростепеног филтрирања ваздуха.¹³

Системом климатизације и вентилације управља се аутоматизованим водом. Контролна соба за управљање аутоматиком и опрема за климатизацију и вентилацију налази се ван депоа.

Депои у архиву су подељени на зоне:

- зона 1 – депо у приземљу;
- зона 2 – депо на првом спрату;
- зона 3 – депо на другом спрату;
- зона 4 – депо у поткровљу.

Кроз депое су распоређени вентилациони и климатизовани канали од поцинкованог лима са решеткама. У сваком депоу се налазе сензори или јављачи влажности и температуре и помоћу њих се управља температуром и влажношћу ваздуха у сваком депоу посебно. У просторије се кроз горње решетке убацује свеж, док се кроз доње решетке избацује „контаминирани“ ваздух из просторија, чиме се спречава развој гљивица и буђи. Регулацијом влажности избегава се појава влаге коју упија папир, као и стварање прашине која га исушује. На решеткама за убацивање/избацивање ваздуха налазе се клапне које се, пошто се укључи сензор за пожар, затварају и спречавају продор ватре и дима у просторије свих депоа.

¹¹ М. Дучић, *нав. дело*, 13.

¹² Донет на седници Скупштине Заједнице архива Србије 28. 12. 1982. године. Видети: *Архивски преглед*, бр. 1-2 (1982): 167-180.

¹³ Главни пројекат инсталације, климатизације и вентилације објекта Историјског архива 07 351-401/03 од 19. децембра 2003.

ЗАКЉУЧАК

Изградњом савремене и модерне зграде архива, где су испуњени сви услови прописани стандардима Међународних архивистичких организација, створили су се услови за бољу и безбеднију заштиту како архивске грађе, тако и запослених у архиву. Уградња софистициране аутоматизоване опреме за климатизацију и вентилацију депоа архива у значајној мери доприносе заштити архивске грађе. Овакви уређаји повећавају потрошњу електричне енергије, али је њихова корист у заштити архивске грађе немерљива. У ери зелених извора енергије постављањем соларних панела значајно би уштедило потрошњу електричне енергије. У пројектовању нових зграда архива или адаптацијом постојећих запослени у архивима морају бити активно укључени како би својим сугестијама утицали на што бољу искоришћеност опреме и простора.

127

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Поповић, Љубодраг. „Архивски депо – стандарди и радне норме“. *Архивист*, 1-2 (1976): 326-336.
- Лекић, Богдан. *Архивистика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006.
- Савић, др Александар В. „70 година Историјског архива Ужице 1948–2018“. *Историјска баштина* број 27 (2018).
- Дучић, Мирослав. „Историјски архив Ужице коначно у новој згради“, *Историјска баштина* број 19 (2010): 9-15.

Dušan ŽUGIĆ

**ARCHIVAL DEPOT IN THE NEW BUILDING
OF THE HISTORICAL ARCHIVES OF UŽICE
EQUIPMENT AND EXPERIENCE
OF THE DEPOT SERVICE WORKERS**

Summary

128

The paper presents the fifteen-year experience of the employees of the depot service of the Historical Archives of Užice, i.e. from moving into the new archival building built for that purpose in 2009 to the present. The equipping of the depot in the new building of the Historical Archives of Užice with rolling shelves, increased protection from dust, moisture and sunlight, installation of fire alarm detectors and modern ventilation systems significantly improved working conditions of the depot's employees regarding their health and safety. Attention is also paid to the faults that were noticed during the work, as well as the ways to eliminate them.